

Ünnepeink és szertartásaink.

Írta : Vári Albert.

Kétségbevonhatatlan igazság az, hogy az elmúlt XIX-ik százév minden irányban a fejlődés és haladás százada volt. Tudomány, művészet, ipar, kereskedelem óriási átalakúláson ment át s ellenállhatatlan erővel közeledett igazi célja felé. A kereszténység első századát kivéve alig van példa rá, hogy egy százév akkora változásokat idézett volna elő az emberiség érzületében, gondolkozásában, mint a múlt száz. Minek köszönhetjük ezt a nagy változást és átalakulást? Annak, hogy az ember lerázta magáról a hagyomány békóit s a maga egyéniségével a szokás hatalmán fölülemelkedett, hol tehetségei szabadon érvényesülhettek. Míg a megelőző időkben az ember teljesen elveszett a hagyománynak hömpölygő s sokszor iszappal telt áradatában; addig most öntudatra jutva, vagy a zavaros vizet megszűrni, vagy pedig abból menekülni igyekezett. Az emberiségnek ezen törekvését a francia forradalom nyitotta meg, mely méltó bevezetése volt a múlt százévnak, melyben az ember a maga erejének s tehetségeinek örökre állandó oszlopokat emelt.

Igen természetes, hogy ez az óriási átalakulás a vallás mezőit sem hagyta érintetlenül. A teológia, mely addig dogmai és morális leckékből állott, jelentékenyen megbővült és kiszélesedett s a tudomány többi ágaival egy sorba helyzetetett. Az emberiség vallási tehetségeit Strausz Dávid rázta föl a zsidó álomból 1835-ben megjelent „Jézus élete“ című művével. E mű megjelenése, mely valóságos forradalmat idézett elő, alapjában lerontotta azt az ódon palotát, melyet az emberiség vallási képzelete a keresztény mitológia fővény-alapján századokon át nagy buzgalommal épített. Kő kövön nem maradt. A romok a teológia egész mezőjét elborították. E rombolásnak kimondhatatlan következményei lettek. Amint az emberiség, az óriási romhalmaz láttára első, kínos meglepetésé-

ből, magához tért, lázas sietséggel fogott a munkához. Első feladat volt a romoknak eltakarítása s az alkalmas anyagnak kiválasztása, hogy egy biztosabb alapon álló s a kor ízlésének is megfelelőbb épület emeltessek. Az újonnan emelendő épület hivatása, sőt terve is főbb vonásokban már készen volt Schleiermacher „Der christliche Glaube“ című művében. De hogy lehessen kiválasztani az óriási romhalmaz közül a még fölhasználható anyagot? E kérdésre is megfelelt tübingai Baur, ki a bibliai kritika hatalmas eszközt adta a munkások kezébe, hogy az új épület anyaga ennek segítségével jól megválogatható legyen. Amikor így minden rendben volt, a munkások egész seregével megindult a munka. Egyik nemzedék kihalt, más lépett a nyomába; de a munka haladt s halad ma is, amikor már szépen tető alatt látjuk azt a szép épületet, melynek neve: „modern kereszténység“. A munkások sürgölődését, az épület emelkedését vegyes érzelmekkel nézték a különböző gondolkozású keresztények. Az orthodoxia hívei hol szánakozással, hol gúnyos megvetéssel fogadták e munkát, míg a szabadabb gondolkozók lelkes örömmel s igaz gyönyörrel csüngöttek rajta.

Mondanunk sem kell, hogy mi unitáriusok mindig ez utóbbi táborban állottunk, sőt közöttünk is voltak többen, kik e munkát elősegítették. Jól eső örömmel néztük, hogy amint halad előre a munka, mind inkább ölt testet az az ideál, melyet mi lelkünkben az igaz kereszténységről már régen tápláltunk. Igaz gyönyörrel tapasztaltuk és tapasztaljuk, hogy ez a hatalmas vár egészen a mi ízlésünk, ami gondolatunk és a mi eszméink szerint épült és épül. Szóval azt tapasztaljuk, hogy a modern teológia a mi hitünk igazságait mind inkább és inkább támogatja, erősíti s tudományos készülleteivel mind inkább domborítja ki a kereszténységnek azt az alakját, mely a mi hitünk tartalmának leginkább megfelel. Mintha csak a mi mustármagunkból fejlődnék a modern kereszténység terebélyes fája. Többé nem kell féltenuünk és takargatnunk az irigy és féltékeny világ előtt a mi drága kincsünket: az unitárizmust; sőt kötelességünk annak fénye és tisztasága érdekében eltávolítani a múlt ama hagyományait, melyek hozzá nem tartoznak, sőt homályt vetnek ragyogása elébe. Bátran bemutatathatjuk a maga igazi tisztaságában, mert az ma a gondolkozó világ vallásos meggyőződésével teljesen megegyezik.

Az egyházak hittartalma a dogmákon kívül, az ünnepekben és szertartásokban jelenik meg a világ előtt. Olyan ünnepet egy

egyház sem fogad el s olyan szertartást nem gyakorol, amely hit-tartalmával ellenkezik. Hasonlítsuk össze már most a mi unitárius hitünk tartalmát ünnepeinkkel és szertartásainkkal. Vajjon az előbbi hű kifejezést nyer-e az utóbbiakban? Vajjon mint egyház levontuk-e a szükséges következményeket az újabb teológia által megállapított igazságokból? Nincsen-e valahol egy kis homály, mely ellenkező látszatot kölcsönöz az általunk elfogadott és vallott igazságnak? Gondolatom szerint van. Ünnepeink közül hamis fogalmat adhat hitünkéről az *áldozó csütörtök*; szertartásaink közül pedig a *keresztelés*, illetve ennek gyakorlási módja.

Miért tették ünneppé a keresztények az áldozó csütörtököt? Annak emlékére, hogy a Jézus, feltámadása után a tanítványai között eltöltött 40 napi idő elteltével ezeknek szemeláttára az égbe emeltetett. Itt megjegyzendő, hogy az ünnep magyar neve semmi összefüggésben nincs az ünnep tárgyával. Más nyelveken a „menybe-menés“ ünnepének nevezetik pl. latinul: *ascensio Domini*; angolul: *ascensionday*; németül: *himmelfahrtsfest*, amelyek az ünnep tárgyát fejezik ki. Magyar nevét valószínűleg onnan kapta, hogy a katolikusok a megelőző keresztjáró napokon s éppen e napon is áldozni szoktak. Hogy mikor kezdték ünnepelni a keresztények, azt biztosan tudni nem lehet. Augusztinus idejében már általánosan ismert volt.¹ A katolikus egyháztól átvették a protestánsok s gyakorolják ma is.

Hogy a kereszténység ilyen alakban elfogadta a menybemenetel ünnepét, azt a cselekedetek könyve írójának lehet köszönni, ki a legelső a menybemenetel leírói között. Ugyanis Pál apostol Jézusnak feltámadása utáni földi tartózkodásáról és a menybemenetelről semmit sem tud. Az evangélisták közül Máté és János szintén nem tesz említést róla. Márknak ide vonatkozó része (16. r. 9—20. v.) későbbi betoldás. Lukács pedig (24. r. 50—51. v.) a feltámadást és menybemenetelt ugyanazon napra teszi.² Így maradunk egyedül az apostoli cselekedetek írójára, akiről azt sem tudjuk, ki volt s aki Krisztus után több mint száz évvel írta sok helyen nagyon is tendenciózus könyvét, melyet éppen ezért hiteles történeti alapnak el nem fogadhatunk. Ezek szerint tehát a Jézus

¹ Zoványi Jenő: *Theologiai ismeretek tára*. I. k. 26. l.

² V. ö. Lang Henrik: *Keresztény Dogmatika* 202. l. és Simén Domokos: *Ev. csudák*. 144. l.

menybemenetelének érzékies leírása is azon mithoszok körébe tartozik, amelyekkel olyan gazdagon beszótték életét. Hogy a cselekedetek könyvének írója a mithoszt fölvette könyvébe, az igazolást talál ama kornak Istenről való zsidós fölfogásában. Ama kor hite Istent csak az égben fénylő trónusán képzelte, a honnan igazgatja a világot. Hogy tehát valaki Istennel egyesülhessen, annak az égbe kellett mennie. Így vitetett fel Ilyés a tűzszekéren. Így kellett Jézusnak is oda mennie, hogy Istennel egyesülhessen. Azonban az a fölfogás a modern világnézet keretébe be nem illeszthető. E szerint minden testet a föld vonz s elképzelhetetlen, hogy akármely test önmagára föl az ég felé emelkedjék. Ellenkezik Istennek teisztikus fölfogásával is, mely szerint Isten a világban bennlevő s mindenütt jelenvaló léttel bír, aki úgy van a földön is mint az égben.

Igaz, hogy mi újabb időben nem is prédikáljuk a menybemenetet ilyen érzéki alakjában, hanem szellemesítjük s a Jézus megdicsőülését értjük alatta. Úgy, de ez a megdicsőülés már a húsvéti történetben eléggé jelképezve és kifejezve van. Miért kell hát a test börtönéből s a halál éjjeléből megszabadult lelket még 40 napig e földön várni (ami ismét elképzelhetetlen), hogy a megérdemlett dicsőségnek részese és osztályossa legyen? A hagyomány és szokás nem elég érv. A tisztaság és világosság érdekében ezeken túl kell tennünk magunkat. Én tehát ünnepeink közül az áldozó csütörtököt, mint a menybemenetel ünnepét, kihagyandónak gondolom, mint amely nem egyezik meg a mi hitünk tartalmával. Hogy azonban a múlttal se szakítsunk teljesen, lehetne egy más, történelmi alappal bíró eseményt a Jézus életéből ez ünnep tárgyává tenni vagy pedig azt az egész egyházban konfirmációi ünnepé átalakítani.

Szertartásunk kettő van, u. m. a keresztség és az Úrvacsora. A vallás lényegét nem helyezük a szertartásokba. A vallásnak nem az a célja, hogy a szertartások gépies gyakorlására buzdítsa a hiveket; hanem a szertartások eszközök a vallásosság ébresztésére. A keresztyén szellem külső szertartások nélkül is működhetik az emberben és megfordítva a szertartások is gyakorolhatók a keresztyén szellem nélkül. Azonban mégis az általunk gyakorlott két szertartást az igaz vallásosság ébresztésére hasznosnak és szükségesnek tartjuk, melyeknek elhanyagolása rendszeren vallási közönyt von maga után; de azt még sem mondjuk, hogy ezek nélkül valaki vallásos életet ne élhetne.

Minthogy ezek szerint a szertartásokat eszköznek tekintjük a vallásosság ébresztésére, jogunk, sőt kötelességünk azokat úgy gyakorolni, amint a kívánt célt a legsikeresebben előmozdítják anélkül, hogy a babonás gondolkozásnak vagy hamis felfogásnak helyet adjanak. És itt az Úrvacsoráról nem szólunk. Ha vannak is egyesek, kik ferde hitet kötnek az Úrvacsorához; de hiveink nagy többsége tisztán látja annak hasznát és célját, ami azt mutatja, hogy a papság helyesen és lelkesen fogja föl konfirmációi miszsióját. S ha templomaink egyébkor kongnak is az ürességtől, e szertartásnak ereje megtölti bünbánó és az igazságot szomjúhozó hívekkel. Pedig nem függ ott senki feje fölött a kárhozat Damoklesi kardja.

Azonban tapasztalatunk szerint, másként vagyunk a keresztiséggel. Úgy látszik, hogy még mindig sokkal inkább a kárhozattól való félelem, mint a keresztény vallás igazságai iránt való őszinte lelkesülés tartatja a keresztvíz alá a kis gyermekeket. És e tekintetben — valljuk meg — minket papokat is terhel egy kis mulasztás. Hízeleg nekünk a közhit, hogy a mi közbenjárásunk menti meg az ártatlan kisdedeket a kárhozattól, holott jól tudjuk, hogy „ilyeneké a mennyeknek országa“. Ezért nem igyekszünk minden alkalommal eloszlatni a szülők babonás gondolkozását, sőt dicsérjük ama tulságos aggodalmakat, mellyel haldokló gyermeküket hozzánk küldik, hogy a keresztelés által megmentsük a kárhozattól. Vagy talán attól félünk, hogy népünk megismerve az igazságot, el fogja hanyagolni a keresztelés szertartását? Gondolatom szerint ez nem ártana annyit az unitárizmus tisztaságának, mintha vakhittel és babonával gyakorolják. Ez vihette Dávid Ferenccet is arra az álláspontra, hogy a különben is nem bibliai alapon nyugvó gyermekkeresztelést ellenezze. Nekünk tehát minden igyekezettel oda kell törekednünk, hogy e különben üdvös szertartástól minden vakhittel s babonának legkisebb árnyékát is gondosan eltávolítsuk s azt minden esetben úgy tekintessük, mint egy olyan vallásos cselekményt, amely által a szülők egyfelől ünnepélyesen kifejezik a keresztény vallás boldogító voltában való hitüket; de amely másfelől kötelezi őket arra, hogy gyermekök lelkébe is ezt a hitet belecsöpögtetik. Így lesz a keresztiség azzá, aminek lennie kell: az igaz vallásosság egy hatalmas eszközévé.

Egy másik, ami már a külvilággal szemben vet homályt az unitárizmusra: a keresztelési formula. Tudvalevőleg az atyának,

fiúnak és szentléleknek nevében keresztelünk. E három alkotja az úgynevezett szentháromságot, minek határozott tagadása az unitárizmus. Nem hiába, hogy mindig vonakodtak e formulától az unitáriusok s csak törvény által voltak annak a használatára kötelezhetőek. A bibliában egyetlenegy helyen¹ fordul elő s úgy, mintha a Jézus mondta volna. De vajjon mondhatta-e a Jézus? Hiszen az ő idejében e szavaknak egymáshoz való ilyen kapcsolata nem volt kifejlődve. Azokat csak a későbbi idők hozták egymással viszonyba. Megegyezik-e ez az „ember fiának“ szellemével? S ha ilyen határozott parancsot adott volna ki éppen a megválás utolsó pillanatában, vajjon a tanítványok nem ragaszkodtak volna-e szigorúan a szeretett mester utolsó rendeletéhez? Pedig nincs példa rá, hogy az apostolok közül akármelyik is az Atya, fiú és szentlélek nevében keresztelt volna, hanem igen egyszerűen a „Jézus Krisztus nevére“, vagy a „Krisztusra“.² Nagyon is kétséges tehát, hogy a keresztelési formula a Jézustól származott volna; mert ez nem egyezik meg sem az ő szellemével, sem az apostoloknak vele szemben való maguktartásával. Hogy került hát bele a Máté evangéliumába? A bibliai kritika megállapította, hogy az evangélium mostani alakját a második század első felében öltötte fel egy ős Máté-féle evangélium alapján. Ez az utolsó átdolgozó sok mondat vett történeti ténynek s így csudákkal gazdagította az evangéliumot.³ Lehet az ő munkája a keresztelési formula, melyről a többi evangéliumok semmit sem tudnak. Annyi bizonyos, hogy ez a formula közelebb áll a I. János 5. r. 7. versének szelleméhez, mint a Jézushoz.

Igaz, hogy mi a szavaknak egészen más értelmet adunk, mint amit azok látszólag kifejeznek s teológusaink szépen kifejtik, hogy mit kell rajtuk érteni,⁴ de mivel ezt mindenki nem olvassa, azért megtörténik, hogy mi, akik ismerjük az ők írásait, értjük egyképpen, aki pedig hallja, az a maga módja szerint magyarázza más-képpen. Alig hiszem, hogy legyen olyan laikus ember, aki hallva, a mi keresztelésünket, azt úgy magyarázza, hogy mi abba a tudományba avatjuk be a kisdedeket, „amely az Atyának akaratajából a

¹ Máté 28. r. 19. v.

² Csel. 8. r. 16. v., 10. r. 48. v., 19. r. 5. v. Rom. 6. r. 3. v. Gal. 3. v. 27. v.

³ Simén D. Szentháromság története. 34. l.

⁴ Szentábrahám M.: A ker. hittudomány összege. 242. l. Simén D.: Szentháromság története. 62—63. l. Ferencz J.: Unitár Káté. 97—98. l.

Fiú által kihirdettetett és a Szentlélek által mindnyájunkban munkálkodik;“ hanem igenis azt mondja: „ezek is a Szentháromságra keresztelnek. Miért hát unitáriusok?“ Mi ismerjük e formula unitárius értelmezését, mert megtanultuk; de a világ más fogalmakat köt azokhoz a szavakhoz. Azt az értelmezést az unitáriusok kényszerűségből kitalálták, hogy legyen mivel megnyugtassák lelküket s inkább megmaradtak a két értelmű formula mellett, mint-hogy annak elhagyásával az egész egyházat kockára tegyék. De az mindig egyik homályos pontja volt hittanunknak.

Mi köt hát minket, hogy még ma is oly görcsösen ragaszkodunk e szavakhoz? Hiszen „a betű öl“. Hallom, hogy egyesek túltették magukat a szokáson és az egyházi liturgián, midőn „az egy Isten nevére“ keresztelnek. Ez két okból nem helyes. Először azért, mert ugyanazon egyház tagjainak minden nagy szabadság mellett is, egyöntetűségekre kell törekedniök. Másodszor azért, mert az „egy Isten nevére“ formula nem fejezi ki a keresztelés célját. A keresztény egyházban a keresztelés mindig a Krisztus tudományának terjesztésére és erősítésére szolgált s a kereszténységnek volt a pecsétje. A Krisztus tudományában pedig benne van az Istenben való hit is. Ennél fogva, a mi hitelveinknek legmegfelelőbb keresztelési formula az lenne: „Én tégedet N. megkeresztellek a Jézus nevére“, ami még hozzá az apostolok példájából van merítve s így bibliai alappal bír.¹

Nekünk hitünk igazságaiban van minden erőnk s ezt az erőt helytelen szokással vagy kétértelmű formulákkal kisebbitenünk nem szabad, sőt kötelességünk, hogy az igazságot mennél ragyogóbbá tegyük mindenki előtt.

¹ V. ö. Szentábrahám i. m. 242. l.

Dávid Ferenc és kora.

Irta: Dr. Borbély István.

(Vége).

Súlyosabb volt ezeknél Békés dolga. 1573 januári gyűlés Majláth Margit felperesnek adott igazat, mi ellen Békés a császárhoz felebbezett. Báthory megtagadta a felebbezés továbbítását. Azonban Miksa titkon értesült róla s hívét diplomával lepte meg, mely őt Fogaras birtokában megerősíté. Most már többé nem lehetett kételkedni abban, hogy kard fogja eldönteni a hatalmi kérdést. Őszig Alvinc, Enying s Fogaras Báthory kezébe kerültek. A két fél között hát vér folyt s hogy a vér ne nélkülözze a törvényes alapot, az októberi meggyesi partiális teljes hatalmat adott Báthorynak Békést megbüntetni s pártját kiirtani.

A következő 1574-ik esztendő mindkét fél fegyverkezésével telt el. Báthoryra vonatkozó emlékeink gyakran emlékeznek Blandrata ténykedéséről, így különösen Paczót Jánossal, Pongrácz Friggyessel és Rueberrel kapcsolatban, miből nyilvánvaló, hogy az udvari orvos a legteljesebb mértékben birta fejedelme bizalmát. Ám, Békés is nagyarányú diplomáciai vállalkozásba fogott. Miután Miksa császár csak úgy volt hajlandó segítséget adni háborúhoz, ha az a török tudtával történik: év végére már ezzel is elkészült. Igaz, hogy ez ígéletben sem Miksa, sem a török részéről nem volt sok őszinteség (az utóbbi helyen 1574. dec. 21-én trónváltozás volt), de a bosszúvágytól égő Békés ezt nem vehette észre. Báthory értesülve lévén ellenfele akciójáról, a külföldi segélyt nem tartotta elég komolynak, ellenben annál nagyobb előkészületeket tett a benső ellenségek megfékezésére. Jellemző, hogy minden intézkedése két irányú volt. Noha Békést akarta sujtani, az unitáriusokat sem kimélte. Miután Faber György 1575 tavaszán Szántó Istvánnak azzal az izenetével tért vissza XIII. Gergely pápa jubileumi zsinat-